

Spis treści

Przedmowa autora do wydania polskiego 5

Podziękowania autora 8

Wstęp 11

Siedem „w” kultury historycznej. Ale czym jest historia? – Obraz historii – Świadomość historyczna – Kultura historyczna – Historia kultury historycznej – Jak historia wkracza do teraźniejszości? – Historia lokalnej kultury historycznej – Źródła i tematy lokalnej kultury historycznej – Gdańsk jako przedmiot historii kultury historycznej w erze nowoczesnej. Temat, stan badań i źródła

1. Miasto w zarysie 33

Koniec i początek: 1793–1814 – Miasto prowincjonalne w Prusach: 1814–1860 – Rozkwit: 1860–1918 – Wolne czy niewolne? 1918–1945 – Danzig staje się Gdańskiem: 1945–1989 – Nowy początek? Po 1989 roku

2. Gdańsk 1793–1814: międzyczas 46

2.1. Oświeceni i antykwariusze. Historiografia lokalna 46

2.2. Stary Gdańsk i nowoczesny świat 49

„Siła przyzwyczajenia jest wszechmocna...” Zmiana ról. Kultura historyczna w latach 1793–1807 49

Powrót do przeszłości. Gdańsk jako Wolne Miasto (1807–1814) 54

3. Gdańsk 1814–1871: historia i tradycja 57

3.1. Badacze i kolekcjonerzy. Przemiany historiografii lokalnej 57

Gotthilf Löschin i społeczność mieszczańska – Theodor Hirsch i rozwój lokalno-historycznego dyskursu naukowego – Hans Prutz i nacjonalizacja historii – Brak zainteresowania polskiej historiografii

3.2. Kultura historyczna pomiędzy tradycją a innowacją 63

„Tylko we wspomnieniach żyjesz wspaniały jeszcze i wielki”. Lokalna kultura historyczna jako rytuał żałobny (1814–1848) 63

„...my jako potomkowie dawnych niemieckich osadników...”.

Rok 1848 a historia Gdańska 73

Brakujące fundamenty polskiej kultury historycznej

„Gdy tylko przodków duch ożyje...”. Historia miejska jako rzecznik nadziei (1849–1858) 76

Jubileusze: aktualizacja i rytualizacja

„...pamięć [...] całkowicie tak wygasła...”. Modernizacja starego miasta (1858–1871) 85

„Bodziec do dumy”. Początki muzealizacji przeszłości (1841–1871) 89

„...ślepa mania nowatorstwa...”? Problemy ochrony zabytków a zabytek chroniony 92

„...teraźniejszość stapia się z przeszłością...”. Historia lokalna w literaturze 98

4. Gdańsk 1871–1918: historia i naród 101

4.1. Instytucjonalizacja i upolitycznienie: historiografia lokalna 101

Instytucje 102

Ludzie i tematy 105

Historia między miastem a Rzeszą: historycy niemieccy – Paul Simson: historia lokalna jako zadanie narodowe – Historycy polscy

4.2. Kultura historyczna nowoczesnego miasta – pomiedzy tożsamością narodową i lokalną 113

„Forpocza niemieckiej kultury”. Gdańsk, Prusy Zachodnie,
Prusy i Niemcy – wyznaczenie nowej orientacji historycznej
(1871/1872) 113

„Tak [...], Gdańsk zawsze był niemieckim miastem”. Uroczystość
jubileuszowa z 1893 roku jako przykład mieszczańskiej kultury
świętowania 116

„Radośnie jednak rusz i kroc ich śladem”. Popularyzacja
historii 122

„Piękna i szlachetna jest pamięć o własnych przodkach...”. Historia
w społeczności mieszczańskiej 127

Gasnące tradycje – Partie polityczne, antypolski konsens i historia lokalna –
Historia lokalna poza kręgami inteligentnymi – Cechy, stowarzyszenia i powsta-
nie nowej tożsamości mieszczańskiej w rewitalizowanych bractwach Dworu Artu-
sa – Protestancki Gdańsk? Wspólnoty religijne i historia

„...Most pamięci...”. Zapominanie i modernizacja pamięci: ochrona
zabytków i muzealizacja 152

„Wizerunek niemieckiego bohatera”. Zmiana funkcji beletrystyki
lokalnej 160

„...w starym grodzie sławnych książąt pomorskich i stolicy Kaszub”.
Polskie próby identyfikacji 165

1914 – kultura historyczna w przededniu wojny 169

„Mocno tętni jeszcze w żyłach hanzeatycka krew”. I wojna światowa
i historia Gdańska 172

Przekrój 1: Symbolizacja przeszłości – historia Gdańska w malarstwie 176

5. Gdańsk 1918–1945: historia i polityka 204

5.1. Nauka służąca legitymizacji. Historiografia lokalna 204

Instytucje 205

Ludzie i tematy 214

Erich Keyser i upolitycznienie historiografii – Gdańsk od środka: inni historycy niemieccy – Gdańsk z oddali: historycy polscy

5.2. W drodze do Wolnego Miasta (1918–1920) 222

„Od zawsze byliśmy Niemcami”. Obrona przeszłości (1918/1919) 222

„Doprawdy, światową estymą cieszy się teraz najbardziej wolne z miast!”. Ukształtowanie przeszłości (1919/1920) 234

5.3. Wolne Miasto i niewola historii. Kultura historyczna w latach demokracji (1920–1933) 240

„Znaszli to miasto, w nim niemiecki duch...”. Polityka historyczna 241

Tygodnie Niemcoznawcze – Ukochane symbole niekochanego państwa – Państwowe Muzeum i 750. rocznica powstania Oliwy (1928) – Usuwanie polskich symboli historycznych – Mit niemieckonarodowy: obchody ku czci Paula Benekego z roku 1932

„...skostniały w tradycji...”. Odmienne obrazy historii 255

„Wieczne budowle pełne piękności...”. Tożsamość lokalna: historia ojczyzniana, tradycja i ochrona zabytków 258

„Gdańsku, Gdańsku, ma miłości...”. Historia estetyzowana: rozrywka i pouczenie, parabola i fikcja 266

5.4. Kultura historyczna w narodowosocjalistycznym Gdańsku (1933–1945) 272

„...twej broni mocy...”. Zbrojenia historyczne – kultura historyczna do roku 1939 273

„I w czasach walką oszalałych / Twego spokoju nie zmaćcił wróg”.
Kultura historyczna w czasie wojny (1939–1944) 283

„Wprawdzie wielu się poświęciło, ale życie potoczyło się dalej...”. Koniec niemieckiej kultury historycznej w Gdańsku
(1944/1945) 288

5.5. Polska kultura historyczna w Wolnym Mieście 291

„Gdańsk staczał się w dół coraz niżej”. Dowody polskości
i zawiedzione nadzieje (1919/1920) 291

„Kamienie mówią dziś w Gdańsku, gdy usta ludzkie są – jeszcze –
zaciśnięte”. Historyczne odrealnienie teraźniejszości (1921–1939) 295

6. Gdańsk 1945–1989: historia pomiędzy konstrukcją a ideologią 300

6.1. Polityka odprawia naukę. Przemiany lokalnej historiografii 300

Instytucje 300

Ludzie i tematy 305

Negacja czy integracja? Kazimierz Piwarski, Marian Pelczar i nowy początek na-
uki – Historia od dołu: Edmund Cieślak i Maria Bogucka – Nowe tematy: inne
badania polskich uczonych – Stare tematy: badania niemieckie

6.2. Gdańsk mityczny: miejska kultura historyczna w latach 1945–1989 314

„...jeszcze jednym dowodem polskości tego grodu...”. Spotkanie
z historią – poszukiwanie ciągłości (1945–1948) 314

Uroczystość 950-lecia z roku 1947 318

„...tym więcej polski Gdańsk będzie polski...”. Konstrukcja
i rekonstrukcja 321

„Na szlaku naszych postępowych tradycji”. Socjalistyczna historia lokalna w dobie stalinizmu (1948–1956) 326

Ideologizacja – „Rocznica zrzućcia jarzma krzyżackiego” w roku 1954 – Stylistyka i tematy stalinowskiej kultury historycznej

Mit założycielski i historia cierpienia: lokalne dni pamięci 336

„...pozostanie na zawsze wierny Polsce Ludowej...”. Naród, partia, miasto i historia (1957–1981) 338

Polityka historyczna w latach 1957–1970 – Obchody tysiąclecia Gdańska w roku 1962 – Polityka historyczna w latach 1971–1981

„Gdy tak sobie siedzę [...], czuję się jak król...”. Gasnące wspomnienia, wymyślone tradycje, skonstruowana historia 344

„Gdańsk w swej burzliwej historii nigdy nie przestał być polski”. Nowy nacjonalizm i koniec socjalistycznej historii lokalnej (1982–1989) 352

„Bez strachu, ale z rozwagą” (*Nec temere nec timide*). Prywatna świadomość historyczna i opozycyjna kultura historyczna do roku 1989 354

„...autonomiczność korzeni Gdańska”. Kultura historyczna pozbawiona małej ojczyzny: wypędzeni gdańszczanie pomiędzy Grassem, urazem a iluzją 360

Lokalna polityka historyczna na obczyźnie – Tęsknota za domem, historia małej ojczyzny i lęk przed zapomnieniem – Konfrontacja z rzeczywistością – Historia alternatywna u Güntera Grassa

Przekrój 2: Lokalizacja przeszłości – historia Gdańska uwieczniona w pomnikach i miejscach pamięci 378

7. Gdańsk 1989–1997: międzyczas. Pluralizacja historii 395

7.1. Bez nowego początku. Historiografia lokalna 395

7.2. W poszukiwaniu tożsamości. Odkrycie zapomnianej przeszłości i rekonstrukcja ciągłości historycznej 397

„Genius loci”. Nowe historie, stare historie 397

„...dynamika godna gdańskich patrycjuszy...”. Obchody milenijne w roku 1997 punktem kulminacyjnym lokalnej kultury historycznej? 408

8. Gdańsk po 1997: miasto z wieloma historiami 414

8.1. Niedokończona nauka. Historiografia o Gdańsku 414

8.2. Ku wielogłosowej normalności 416

„Gdańskość”, czyli trywializacja pamięci 417

Polityka historyczna 419

Pomiędzy komercją a niepowtarzalnością: historia zrytualizowana 423

Zagęszczenie krajobrazu pomników 426

Nowe muzea dla starego miasta 429

Nowoczesność i tradycja: wciąż ta sama śpiewka 431

Historia turystyczna: komercjalizacja przeszłości 434

Obrona Grassa i inne sprawy literackie 435

Perspektywy: prywatyzacja historii i nowe przestrzenie życia publicznego 437

Zakończenie: dwa stulecia lokalnej kultury historycznej – Danzig/Gdańsk i jego przeszłość 440

Zasadnicze wzorce lokalnej kultury historycznej 440

Rozwój lokalnej kultury historycznej w Gdańsku 442

Perspektywa porównawcza 446

Przypisy 451

Wykaz źródeł i literatury 610

1. Źródła niedrukowane 610

2. Periodyki i gazety 611

3. Literatura piękna 614

4. Źródła drukowane i literatura przedmiotu 619

Wykaz ważniejszych skrótów 672

Indeks osób 675